

БОШЛАНҒИЧ СИНФЛАРДА БЎШ ЎЗЛАШТИРУВЧИ ЎҚУВЧИЛАР ФАОЛЛИГИНИ ОШИРИШ

DOI: 10.53885/edinres.2021.67.58.100

Элибаева Лола Сулаймановна,
БухДУ, ўқитувчиси

Бугунги кунда бошланғич таълим тизими умумий ўрта таълим жараёнида муҳим ўринга эга ҳисобланади. Чунги бошланғич таълимда келажагимиз ворислари бўлган ёшларни маънавий етук, интеллектуал салоҳиятли ва инновацион ривожланган баркамол шахс бўлиб етишиши учун асосий бўлиб, унда:

- бошланғич таълимнинг объектив тарзда инсоннинг интеллектуал салоҳиятини ривожлантириш ва табиий қобилиятларини ишга солишга кенг имкониятлар мавжуд;

- кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларнинг ўқув–билиш фаолиятининг ҳар бир таркибий қисмида ўқувчиларнинг интеллектуал салоҳиятли, ахлоқий пок, жисмоний ва маънавий жиҳатдан соғлом бўлиб ривожланишига ва уларга мос билимлар ҳажмини мунтазам ўстириб боришга дидактик имкониятлар мавжуд;

- замонавий педагогикада кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларнинг ўқув–билиш фаолиятини юксалтиришга оид интерфаол услублар ва технологиялар мавжуд (бунда агар муаммо ечимини ҳал қилишга мос инновацион метод ёки технология топилмаса, у ҳолда муаммони ҳал қилишга мос инновацион метод ёки технология ишлаб чиқилади);

- кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларнинг ўқув–билиш фаолиятининг ташкилий, педагогик, психологик ва технологик шакллари жамият тараққиёти даражасига ва унга мос замонавий бошланғич таълимга қўйилган талабларга қараб оптимал режалаштириш, уларга ўз соҳасининг инновацион технологияларини узлуксиз етказиб бериш имкониятлари мавжуд;

- кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларнинг ўқув–билиш фаолиятини таркиб топтиришга оид медиатаълим воситаларининг мавжудлигига ва бошланғич синф ўқувчиларини информатика таълимига тайёрлаш методикаларнинг борлиги ўқувчиларни юқори савияда билимларни ўзлаштиришига кенг имкониятлар яратилганидан далолат беради.

Демак, кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларнинг ўқув–билиш фаолиятини ўзаро узвий боғлиқликдаги ташкил этувчилардан иборат ташкилий педагогик жараён деб қараш мумкин ва ундаги ташкил этувчилар ўзига хос мақсадли бирликлардан ташкил топган бўлади. Бунда таълим жараёни - ўқитишнинг интерфаол ва инновацион шакллари, таълим мазмуни – билимнинг етарли минимуми, ўқитиш натижаси – ўқувчида мустақил ўқишга мустаҳкам эҳтиёжни, таълим истиқболи – ижтимоий амалиётни эътиборга олиб, ўқувчиларнинг ижтимоий ва шахсий мослашув қобилиятларини шакллантириш кичик мактаб ёшидаги ўқувчилар ўқув–билиш фаолиятини юксалтиришда асосий кўрсаткичлардандир.

Таъқидлаш жоизки, ўқувчиларнинг интеллектуал қобилиятлари ҳар хил бўлади. Қайси бир ўқувчи таълим мазмунини тез ўзлаштиради, баъзи ўқувчилар эса бу жараёнда қийинчиликларга дуч келади.

Бошланғич таълим жараёни ўқувчи ҳаётида дастлабки билимларни ўзлаштириш, саводхонликни ошириш босқичи бўлганлиги сабабли, ҳар бир ўқувчининг билим эгаллашларига алоҳида эътибор қаратиш лозим.

Ўқув жараёни деганда таълим жараёнининг компонентларини ўз ичига олувчи ва унда ўқитишга оид сайъ– ҳаракатларда фойдаланиладиган воситалар, муайян мақсад – вазифаларни ҳал қилиш учун таълимнинг усуллари, мазкур жараёнда мустақил ишлайдиган ўқувчи ҳамда кўргазмали ва техник воситалар иштирокининг таъминланиш жараёни тушунилса, иккинчидан, билиш жараёни деганда эса ҳақиқий билимларни ҳосил қилиш жараёни тушунилади, яъни ушбу жараёнда ўқувчи томонидан ўқув жараёнини ўз онгида акс эттира олиши тушунилади ва у сезги, идрок, тасаввур, тафаккур каби психик жараёнларда ифодаланади.

Бошланғич синф ўқувчилари орасида бўш ўзлаштиришни олдини олиш учун, авваламбор уларда ҳақиқий билимларни беришимиз муҳим. Ҳақиқий билимни шакллантириш деганда қуйидаги шартларни қаноатлантирувчи билимни ҳисобга олишни мақсадга мувофиқ деб топдик:

- ўқувчи олган билиминини ахборот шаклига келтира олсин, яъни ундан кейинги фаолиятида амалда фойдалана оладиган бўлсин;

- ўқувчиларда шакллантирилган билим улар шуғулланаётган таълим босқичига (фаолият камровига) мос келадиган бўлиши керак;
- ўқувчининг билими ҳаётдан узоқ бўлмасин;
- етарли даражада ишонарли, яъни ҳаётий бўлсин;
- ўқувчи эгаллаган билимини далиллар билан асослаш мумкин бўлсин;
- ўқувчиларда шаклланадиган билимлар оддийдан мураккабликка, билмасликдан билишга, мавҳумдан аниқ ва мукамалликка томон ривожланиб, такомиллашиб бориш талабларига жавоб берадиган бўлсин ва шу қабилар.

Бу қайд этилган шартлар биргаликда бажарилгандагина билимлар ҳақиқий билим даражасига кўтарилади ва ҳатто, бунда олдинги билимларга нисбатан янги сифат босқичига эга билимларни ҳам эгаллаш мумкин бўлади.

Бундай янги сифат босқичига ўтиш эса илмийлик дейилади ва у илмий билимнинг ҳосил бўлишига асосий пойдевор бўлади. Унинг негизида эса мавжуд билимларни янги сифат босқичигача ривожлантириб, такомиллаштириб боришни таъминловчи ижодий фаолиятни олиб бориш мумкин бўлади.

Ўзлаштириш - ўрганилаётган манбага оид маълумотларни ўрганиш, тушуниш орқали ҳосил бўлган ахборотнинг мазмун-моҳияти, ундан фойдаланиш ҳаракатларини бажариш тартиби тўғрисидаги билим, кўникма ва малакаларнинг ҳосил бўлиш жарёнидан иборатдир.

Ўзлаштириш орқали инсонлар ўз-ўзини англаш, ўз-ўзини кузатиш, ўз-ўзини тарбиялаш каби жиҳатларни мақсадли ва самарали амалга ошира олади. Бунга сабаб биринчидан, ўз-ўзини англашда инсоннинг ўз шахсий ҳаёти ва бахтини эътироф этиши мумкин бўлади, иккинчидан, инсон ўз-ўзини кузатишда ўзининг интеллектуал салоҳияти билан боғлиқ сермаҳсул ишларни амалга ошириши мумкин бўлади ва учинчидан, инсон ўз-ўзини тарбиялашда ўзининг ички туйғулари ёрдамида миллий кадриятларни, айниқса миллий-маънавий кадриятларни, инсон ҳаётидаги ютуқ ва муаммоларни, тажрибаларни, кўникма ва малакаларни шакллантиришни муваффақиятли амалга ошира олади. Бу қайд этилганларни эътиборга оладиган бўлсак, кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларнинг ўқув-билиш фаолиятини юксалтиришнинг ҳар бир таркибий қисми ва функционал вазифаларининг аниқ бажарилишига кучли эътибор қаратиш зарурлиги келиб чиқади ҳамда улар негизида маҳсулдор фаолиятни ташкил этишга ҳам кенг имкониятлар яратади.

Ҳозирда амалдаги таълим жараёнларида қуйидаги кўринишдаги ўзлаштириш даражаларидан фойдаланилади:

1. Бунда аввал ўрганилган объектлар, хусусиятлар жараёнларини англаш (таниш) ёрдамига таянган ҳолда амалларни (операцияларни) бажара олиш кўникмаларининг шаклланиши даражаси асосий эътиборда бўлади.

2. Бунда ўқувчиларнинг намунавий амалларни мустақил ёддан бажара олиши, унинг шу соҳа бўйича малакага эга бўлиш даражасига асосий эътибор қаратилади.

3. Бунда ўқувчининг аввалдан ўрганилган намунавий амаллар асосида бажарилиши лозим бўлган янги фаолият алгоритмининг ярата олиш, яъни унинг маҳсулдор фаолият кўрсата олиш даражаси асосий эътиборда бўлади.

Ўқувчининг эгаллаган ўзлаштириш даражаси унга қуйидагиларни қўлга киритишга кенг имкониятлар яратади:

- ўргатилган билим ва кўникмаларни тўғри такрорлашга;
- эгалланган билим ва кўникмаларни амалий фаолиятда қўлланишга;
- эгалланган билим ва кўникмалардан тегишли мақсадларда фойдаланишга;
- эгалланган билим, кўникма ва малакаларни таҳлил қилиш, қиёслаш, умумлаштириш, хулосалар чиқариш асосида такомиллаштириш фаолиятини амалга ошириш ва шу қабиларга.